

Interferențe¹ lingvistice româno-germane în antroponomia românească din Bucovina habsburgică (actualele teritorii românești)

ANA-MARIA PRISACARU

Institutul de Filologie Română „A. Philippide” Iași

Effects of Romanian-German language contact on Romanian anthroponymy in Habsburg Bucovina (the Romanian territories)

Abstract: Under the Habsburg rule (1774-1918), Bucovina was subjected to a wide process of Germanisation, which was also reflected in the field of anthroponymy through the phonetic and graphic adaptation of Romanian personal names to the norms of the German language: *Sirmanu* < *Sărmanu*, *Zenta* < *Țintă*, *Leusztian* < *Leuștean*, *Kreczunasch* < *Crăciunaș*, *Sufliezel* < *Suflețel*, *Cebrian* < *Căprian*, *Strasche* < *Straja*, and so on. However, this adaptation was mutual, as the extensive colonization of the Bucovina area with foreign populations, especially with Germans from various western provinces of the Habsburg Empire, had as linguistic consequence the “Romanianisation” of the names of German colonists, as a natural result of bilingualism: *Biter* < *Bitter*, *Cheler* < *Keller*, *Cohal* < *Kochal*, *Fegher* < *Feger*, *Fraer* < *Freier*, *Gherman* < *German*, *Ghertner* < *Gärtner*, *Goldstain* < *Goldstein*, and others.

Keywords: Habsburg Bucovina, anthroponymy, colonization, Germanisation, Romanianisation.

Preliminarii

Aflată sub ocupație habsburgică aproape un secol și jumătate (1774–1918), Bucovina a fost supusă unui amplu proces de germanizare, reflectat, printre altele, și în plan lingvistic: limba germană și-a pus amprenta, temporar sau definitiv, inclusiv asupra onomasticii românești din această zonă. La nivel antroponomic, una dintre măsurile puterii de ocupație, care a influențat major configurația numelor românești din nordul moldav, a fost colonizarea acestui teritoriu cu populație străină. Transformată, după anexare, într-un adevărat mozaic etnic, Bucovina habsburgică a adăpostit germani din diferite provincii vestice ale împărăției, ucraineni (ruteni), evrei și polonezi din Galiția, secui, cehi și chiar slovaci, în număr mai mic. Dar principalul element colonizator, de altfel „cheia” succesului integrării

¹ Consecințele lingvistice ale bilingvismului româno-german (apărut în Bucovina habsburgică în urma colonizării acestei zone cu populație de origine germană), sunt manifestate, în plan antroponomic, prin adaptarea fonetică și grafică atât a antroponimelor românești la normele limbii germane, cât și a numelor coloniștilor germani la normele limbii române.

Bucovinei în structurile imperiului, a fost populația germană, care a format așezări pentru exploatarea minieră și forestieră, pentru fabricarea sticlei, pentru agricultură și alte meșteșuguri. Dintre acestea, amintim: *Iacobeni*, populată cu coloniști din nordul Transilvaniei și Zips (Grigorovitză 1908: 115), *Karlsberg* (Gura Putnei), unde, la 1797, au fost aduși coloniști din Lubaczow pentru a lucra la fabrica de sticlă (*ibidem*: 125), *Mariensee* (Cârlibaba), colonie înființată în 1797 cu coloniști din Zips, care lucrau la minele de plumb (*ibidem*: 67), *Fürstenthal* (Voivodeasa), colonie formată în 1803 de lucrători la fabrica de sticlă, veniți din Boemia (*ibidem*: 99), *Schwarzthal* (Vadul Negrișei), colonizată în 1838 cu germani originari din Boemia (*ibidem*: 191) ș.a.

Acest amestec etnic a avut repercusiuni și asupra antroponimiei din spațiul bucovinean, care și-a îmbogățit simțitor inventarul cu numele coloniștilor de diferite naționalități. De exemplu, într-un studiu monografic, Stephani (1978: 6) arată că, la 1807, colonia Eisenau avea o populație formată predominant din țipțeri, foarte pricepuți în a sculpta piatra (*Adolf Nowak, Ambrosius Katani și Johann Spiske* sunt sculptorii care au realizat statuia lui Ștefan cel Mare din Suceava). Cele mai vechi familii stabilite aici se numeau *Adam, Awram, Brandauer, Christofori, Dürner, Gärtner, Geitz, Göllner, Gelner, Götsch, Grundl, Gundel, Händl, Hönig, Jung, Keil, Knoblauch, Kripinsky, Köhler, Koller, Kretschmader, Kuchar, Lerch, Loy, Luka, Müller, Nowak, Petri, Sawetzky, Schmegner, Schneider, Seltzky, Spitzschuh, Steinbach, Theiss, Tomaschek, Wagner și Wojkowsky*. Dar, când s-a construit calea ferată dintre Iacobeni și Vama-Câmpulung, în 1880, aici au venit și muncitori italieni, în special din sudul Tirolului, ascendenți ai familiilor *Battista, Borduzzo, Giacomelli* etc. Alți coloniști au sosit în Eisenau din nordul Bucovinei (*Dutschak, Lukeniuk, Skrikuljak, Ruschak, Ruszciniak*), din Galiția (*Frambach, Hochhauser, Ripsky*), din Suabia (*Oberländer*) și din Boemia (*Bartsch, Hawelka, Zehatschek*).

Referindu-ne doar la colonizarea Bucovinei habsburgice cu populație de origine germană, vom spune că acest demers întreprins de Curtea din Viena a avut două consecințe lingvistice importante asupra antroponimiei de aici, conducând, pe de o parte, la **germanizarea** antroponimelor românești și, pe de altă parte, la **românizarea** numelor coloniștilor germani, stabiliți pe teritoriul bucovinean.

Germanizarea antroponimelor românești din Bucovina habsburgică

Germanizarea antroponimiei bucovinene în perioada ocupației habsburgice a constatat în adaptarea fonetică și grafică a numelor românești la normele limbii germane. Fenomenul s-a înregistrat mai ales la nivel administrativ, fiind cauzat de dificultățile funcționarilor germani, necunoscători ai limbii române, de a percepe fonetic și de a echivala grafic numele românești în ortografia germană. Trebuie precizat că acestor funcționari, „unelte oarbe ale stăpânirii austriece, prin care se aduceau la îndeplinire ideile de deznaționalizare a ‚primejdiosului‘ element românesc și de favorizare a germanismului, ovreismului și ucrainismului” (Torouțiu 1916: 136–137), li s-a conferit din capul locului rolul de *Kulturträger*, menit să sporească gradul de cultură și de civilizație a localităților bucovinene. Sub condeielor, numele românești din nordul moldav anexat de habsburgi au suferit deformări grave, unele dintre ele devenind de nerecunoscut: *Zenta*, „Țintă”, *Leusztian* „Leuștean”, *Kreczunasch* „Crăciunaș”, *Suflietz* „Suflețel” *Cebrian* „Căprian”, *Strasche* „Straja” etc.

Modificările aduse antroponimiei bucovinene prin prisma limbii germane, devenită limbă oficială în Bucovina habsburgică alături de română, au fost de natură grafică și fonetică.

Pentru a da doar câteva exemple², la nivel ortografic se constată:

- preluarea din limba germană a unor ortograme cu valoare consonantică pentru redarea unor consoane din antroponimele românești: *sch* „ș” (*Leontiesch* „Leontiș”, *Schandru* „Șandru”, *Schuju* „Șuiu”), *tz*, *z* „ț” (*Hutzulak* „Huțulac”, *Annitzan* „Anițan”, *Korlotzan* „Corloțan”), *ch* „h” (*Michalaki* „Mihalachi”, *Sorochan* „Sorohan”) etc.;
- redarea unor vocale/ consoane românești prin vocalele/ consoanele corespondente în limba germană: *c* prin *k* (*Simoneskul* „Simonescul”, *Papuk* „Papuc”), *g* prin *g* + *e*, *i* (*Georgitza* „Gheorghită”), *ț* prin *č* (*Ciganeskul* „Țigănescul”, *Cimpeu* „Țimpău”) sau *z* (*Zaran* „Țăran”, *Zimpeu* „Țimpău”), *v* prin *w* (*Warga* „Varga”, *Gawriroje* „Gavriloaie”, *Makowej* „Macovei”), *l* prin *ll* (*Illie* „Ilie”, *Mandrilla* „Mândrilă”, *Zmuczilla* „Smucilă”), *p* prin *pp* (*Lippan* „Lipan”, *Poppa* „Popa”), *s* prin *ss* (*Russu* „Rusu”, *Sassu* „Sasu”) etc.

La nivel fonetic, foarte frecvente sunt:

- confuziile între consoane, ca urmare a erorilor de percepție specifice vorbitorilor de limbă germană (confuzia între bilabialele și dentalele sonore și cele surde, confuzia între șuierătoare etc.): *p* → *b*: *Cebrian* „Căprian”, *Rebczuk* „Repciuc”; *b* → *p*: *Prustur* „Brustur”; *j* → *ș*: *Strasche* „Straja” etc.;
- redarea vocalei *ă* prin *a* (*Zmuczilla* „Smucilă”, *Gaina* „Găină”, *Kalineskul* „Călinescul”), *e* (*Cebrian* „Căprian”, *Kreczunasch* „Crăciunaș”, *Cimpeu* „Țimpău”) sau *o* (*Pokuroroy* „Păcurăroi”) și a vocalei *â* prin *a* (*Mandrilla* „Mândrilă”, *Bardan* „Bărdan”), *e* (*Bersan* „Bărsan”, *Tempeskul* „Tâmpescul”, *Frenkul* „Frâncul”) sau *i* (*Kirlontze* „Cârloantă”);
- reducerea diftongului *oa* la *a* (*Rotta* „Roată”), mai ales în cazul derivatelor maritale (*Gavriloje* „Gavriloaie”, *Petroje* „Petroaie”, *Sassoje* „Săsoaie”, *Balmuszoje* „Balmușoaie”) și a diftongului *ea* la *e* (*Kondre* „Condrea”, *Flocze* „Flocea”, *Zifle* „Țiflea”);
- accidente fonetice cauzate de erorile de percepție auditivă: apocope (*Krakan* „Crăcană”, *Zbrank* „Zbranca”) etc.

Românizarea antroponimelor germane din Bucovina habsburgică

În contextul unei perioade îndelungate de conviețuire româno-germană, reversul firesc al germanizării antroponimelor românești din Bucovina habsburgică a fost românizarea numelor purtate de coloniștii germani, adică adaptarea fonetică și grafică a acestora la normele limbii române.

Într-o lucrare de licență, redactată de Iftodi Catinca în anul 1980³, al cărei obiect de studiu îl constituie comuna Mitocul Dragomirnei, ni se înfățișează situația actuală

² Exemplele sunt preluate din CDA 111, 212, 257 și 290 (satele Frasin, Pojorâta, Stulpicani și Vama).

³ Lucrare de licență din arhiva Departamentului de Toponimie al Institutului de Filologie Română „A. Philippide” din Iași.

a antroponimiei din această zonă. Habsburgii au adus aici germani din Banat, unguri, polonezi și ruși, care, deși au fost asimilați cu timpul de populația localnică, nu s-au perindat fără a lăsa urme, deoarece și astăzi se constată existența unor nume precum *Tețler* (5 familii) sau *Iacob Kaok*, *Haidu Carolina*, *Kaob Iacob Lina*, *Kert Iacob*, familii de nemți în care limba germană aproape nu se mai vorbește.

După cum se observă din cele câteva exemple, numele au fost adaptate fonetic și grafic la normele limbii române: rom. *Tețler* < germ. *Tetzler*, rom. *Iacob* < germ. *Jakob*. Această situație este frecventă în antroponimia bucovineană. Dacă analizăm antroponimele care apar în cartea de telefon a județului Suceava, constatăm că lista cuprinde numeroase astfel de nume nemțești românizate:

- nume de familie: în Suceava: *Biter* (< germ. *Bitter*), *Chelber* (< germ. *Kelber*), *Cheler* (< germ. *Keller*), *Coch* (< germ. *Koch*), *Cohal* (< germ. *Kochal*), *Cristof* (< germ. *Christoph*), *Fegher* (< germ. *Feger*), *Fraer* (< germ. *Freier*), *Gherman* (< germ. *German*), *Ghertner* (< germ. *Gärtner*), *Goldstain* (< germ. *Goldstein*), *Man* (< germ. *Mann*), *Melter* (< germ. *Mälter*), *Noiman* (< germ. *Neumann*), *Praisner* (< germ. *Preisner*), *Schnaider* (< germ. *Schneider*), *Schacter* (< germ. *Schachter*), *Singhel* (< germ. *Zingel*), *Smalbergher* (< germ. *Smalberger*), *Zaitz* (< germ. *Seitz*), *Svart* (< germ. *Swart*), *Veler* (< germ. *Weller*), *Ventel* (< germ. *Wentel*), *Vigder* (< germ. *Wigder*) *Vuerich* (< germ. *Würich*); în Siret: *Cozac* (< germ. *Kosak*), *Gherman* (< germ. *German*), *Obuh* (< germ. *Obuch*), *Silter* (< germ. *Silber*), *Mațner* (< germ. *Matzner*); în Rădăuți: *Franț* (< germ. *Frantz*), *Spighel* (< germ. *Spigel*), *Vuirich* (< germ. *Würich*); în Vatra Dornei: *Naiman*⁴ (< germ. *Neumann*); în Câmpulung Moldovenesc: *Filtingher* (< germ. *Filtinger*), *Mirlvald* (< germ. *Mirlwald*), *Naiman* (< germ. *Neumann*), *Smid* (< germ. *Schmidt*), *Ventel* (< germ. *Wentel*), *Volfingher* (< germ. *Wolfinger*), *Zetel* (< germ. *Zettel*) etc.;
- prenume: în Suceava: *Ghisela* (< germ. *Gisela*), *Valter* (< germ. *Walter*); în Siret: *Ervald* (< germ. *Erwald*); în Rădăuți: *Ervin* (< germ. *Erwin*), *Gherman* (< germ. *German*), *Hedvig* (< germ. *Hedwig*), *Osvald* (< germ. *Oswald*) etc.

Se constată că adaptarea a condus la schimbarea configurației numelor germane atât la nivel consonantic:

- germ. *k* > rom. *c* (*Cohal* < germ. *Kochal*), germ. *w* > rom. *v* (*Ervald* < germ. *Erwald*), germ. *tt* > rom. *t* (*Biter* < germ. *Bitter*), germ. *ll* > rom. *l* (*Cheler* < germ. *Keller*), germ. *nn* > rom. *n* (*Man* < germ. *Mann*), germ. *ch* > rom. *h* (*Obuh* < germ. *Obuch*), germ. *ke* > rom. *che* (*Cheler* < germ. *Keller*), germ. *ge* > rom. *ghe* (*Gherman* < germ. *German*), germ. *gi* > rom. *ghi* (*Ghisela* < germ. *Gisela*), germ. *s* + voc. > rom. *z* (*Cozac* < germ. *Kosak*), germ. *tz* > rom. *ț* (*Franț* < germ. *Frantz*) etc.,

cât și la nivel vocalic:

- germ. *ä* > rom. *e* (*Melter* < germ. *Mälter*), germ. *ei* > rom. *ai* (*Goldstain* < germ. *Goldstein*), germ. *eu* > rom. *oi* (*Noiman* < germ. *Neumann*) etc.,

⁴ În lipsa oricăror informații, în cazul unor antroponime precum *Schacter*, *Naiman* sau *Smid* este greu de precizat dacă sunt simple deformări grafice sau dacă nu cumva erau numele unor evrei stabiliți în Bucovina.

fiind totală sau parțială (*Zetel*, nu *Țetel*, *Coch*, nu *Coh*, *Schnaider*, nu *Șnaider*, *Singhel*, nu *Zinghel*).

Concluzii

În condițiile unui bilingvism româno-german, care s-a menținut peste un secol în nordul moldav anexat de habsburgi, procesul adaptării fonetico-grafice la nivel antroponimic a fost unul bilateral. Urmărind exemplele propuse mai sus, se poate constata că nu numai antroponimele românești din Bucovina habsburgică au fost supuse germanizării, ci și numele coloniștilor germani veniți în spațiul bucovinean au fost românizate.

Bibliografie

- CDA = *Inspectoratul Cadastral Bucovina*. 1854–1856. Dosare aflate la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava (dosare folosite: **111** = Frasin, **138** = Ilișești, **212** = Pojorâta, **257** = Stulpicani, **290** = Vama).
- Constantinescu, N.A. 1963. *Dicționar onomastic românesc*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Gottschald, Max. 1971. *Deutsche Namenkunde*. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Grigorovitz, Em. 1908. *Dicționarul geografic al Bucovinei*. București: Atelierele grafice SOCEC & Co.
- Iacobescu, Mihai. 1993. *Din istoria Bucovinei. Vol. I (1724–1862) – De la administrația militară la autonomia provincială*. București: Editura Academiei Române.
- Iftodi, Catinca. 1980. Toponimia comunei Mitocul Dragomirnei. Teză de disertație, Iași.
- Jordan, Iorgu. 1983. *Dicționar al numelor de familie românești*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Iorga, Nicolae. 1905. *Neamul românesc în Bucovina*. București: Editura Institutului de Arte Grafice „Minerva”.
- Kaindl, Raimund Friedrich. 1902. *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina seit der Besitzergreifung durch Österreich*. Innsbruck: Wagner'sche Universitäts-Buchhandlung.
- Moldova din epoca feudalismului*. Vol. VII, Partea I și Partea a II-a. *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772–1773 și 1774*. 1975. Chișinău: Editura Știința.
- Moldovanu, Dragoș. 2005. *Tezaurul Toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea a 4-a: *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (sfârșitul secolului al XIV-lea – 1789)*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Moldoveanu, Gheorghe. 2002. *Bucovina: onomastică și istorie*. București: Editura Academiei Române.
- Nistor, Ion. 1991. *Istoria Bucovinei*. București: Editura Humanitas.
- Pagini Aurii. Județele Suceava și Botoșani*. 2002–2003. București: Imprimeriile Media Pro S.A.
- Stephani, Claus. 1978. *Werk-Colonie Eisenau. Neuer Weg*, 2 noiembrie, 6.
- Torouțiu, I.E. 1916. *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, București: Editura Lupta.